TOSHKENT MASJIDLAR ARXITEKTURASIDA AVTOTURARGOHLAR YETISHASLIGI

Qoraboyev Shokirjon Jumaqo‘zi o‘g‘li
Tayanch doktaranti
Toshkent arxitektura qurilish unversiteti

Annotatsiya. *Mazkur maqolada Toshkent shahridagi masjidlar arxitekturasida avtoturargohlar bilan bog‘liq infratuzilma muammolari, ularning shahar transport tizimiga ta’siri hamda zamonaviy shaharsozlik tamoyillari asosida ushbu muammoni bartaraf etish yo‘llari tahlil qilinadi. So‘nggi yillarda poytaxt aholisi sonining ortishi, avtomobillashuv darajasining yuqorilashi va jome masjidlarida juma hamda hayit namozlari vaqtida tashrif buyuruvchilar oqimining keskin ko‘payishi mavjud avtoturargohlar sig‘imining yetarli emasligini yaqqol namoyon etmoqda. Natijada masjidlar atrofidagi ko‘chalarda transport tirbandliklari, piyodalar harakati xavfsizligining pasayishi, ekologik yuklamaning ortishi va shahar transport tizimining samaradorligiga salbiy ta’sir kuzatilmoqda. Tadqiqot davomida Toshkent shahridagi ayrim masjidlarning hududiy-rejaviy tuzilishi, yer maydonidan foydalanish samaradorligi, transport oqimlari va avtoturargohlarni joylashtirish tamoyillari o‘rganildi. Shuningdek, xorijiy tajriba hamda zamonaviy urbanistika yondashuvlari asosida ko‘p qavatli avtoturargohlar, yerosti avtoturargohlari, aqlli parking tizimlari va jamoat transporti bilan integratsiyalashgan yechimlarning afzalliklari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari masjidlarni loyihalash va rekonstruksiya qilish jarayonida transport infratuzilmasini me’moriy yechimlarning ajralmas qismi sifatida ko‘rib chiqish zarurligini asoslaydi. Mazkur ilmiy ish natijalari shaharsozlik, me’morchilik va transport infratuzilmasini rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda foydalanilishi mumkin.*

Kalit so'zlar: *Toshkent shahri, masjid arxitekturasi, avtoturargoh, transport infratuzilmasi, shaharsozlik, urbanistika, avtomobillashuv, jamoat binolari, jome masjid, transport oqimi, aqlli parking, yerosti avtoturargohi, ko‘p qavatli avtoturargoh, me’moriy rejalashtirish, piyodalar xavfsizligi, barqaror shahar rivojlanishi.*

Kirish. Shaharsozlik va me'morchilik bugungi kunda nafaqat binolarni loyihalash, balki ularning transport infratuzilmasi, ekologik barqarorligi va aholiga qulaylik yaratish masalalarini ham qamrab oladigan kompleks yo‘nalishga aylangan. Aholi sonining jadal o‘sishi, urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi va shaxsiy avtomobillar sonining ortishi natijasida jamoat binolari, jumladan, masjidlar atrofida transport harakatini samarali tashkil etish muhim masalalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Ayniqsa, Toshkent shahrida so‘nggi yillarda yangi masjidlar qurilishi, mavjud masjidlarning rekonstruksiya qilinishi hamda diniy xizmatlardan foydalanuvchilar sonining ortishi avtoturargohlar bilan bog‘liq muammolarni yanada dolzarb holga keltirdi.

Masjidlar musulmon jamiyatining nafaqat ibodat maskani, balki ma’naviy-ma’rifiy va ijtimoiy markazi hisoblanadi. Juma namozlari, Ramazon va Qurbon hayiti namozlari, janoza marosimlari hamda boshqa diniy tadbirlar vaqtida masjidlarga minglab fuqarolar tashrif buyuradi. Ushbu davrlarda transport vositalari sonining keskin ortishi mavjud avtoturargohlarning sig‘imi yetarli emasligini ko‘rsatadi. Natijada avtomobillar yo‘l chetlarida, piyodalar yo‘laklarida yoki transport harakatiga xalaqit beradigan hududlarda tartibsiz to‘xtatiladi. Bu esa tirbandliklarning kuchayishiga, piyodalar xavfsizligining pasayishiga va favqulodda xizmatlarning harakatlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Toshkent shahri O‘zbekistonning eng yirik megapolisi sifatida zamonaviy shaharsozlik tamoyillarini joriy etishga intilmoqda. Biroq tarixiy hududlarda joylashgan ko‘plab masjidlarning yer maydoni cheklanganligi sababli qo‘shimcha avtoturargohlar tashkil etish murakkab vazifa hisoblanadi. Yangi qurilayotgan masjidlarda esa transport infratuzilmasini dastlabki loyihalash bosqichidayoq hisobga olish zarurati tobora ortib bormoqda. Zamonaviy me’moriy loyihalarda bino funksiyasi bilan bir qatorda transport oqimlarini boshqarish, avtomobillarni xavfsiz joylashtirish va piyodalar harakatini ajratish muhim mezonlardan biri sifatida qaralmoqda.

Dunyoning ko‘plab rivojlangan mamlakatlarida diniy inshootlar uchun yerosti avtoturargohlari, ko‘p qavatli parking majmualari, avtomatlashtirilgan parking tizimlari hamda jamoat transporti bilan integratsiyalashgan yechimlar keng qo‘llanilmoqda. Ushbu tajribalar transport yuklamasini kamaytirish, shahar ko‘chalarining o‘tkazuvchanligini oshirish va ibodat qiluvchilar uchun qulay muhit yaratishda yuqori samaradorlikni namoyish etmoqda. Bunday yondashuvlarni Toshkent sharoitiga moslashtirish mahalliy urbanistik rivojlanishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi Toshkent shahridagi masjidlar arxitekturasida avtoturargohlar yetishmasligi muammosini me’moriy va transport nuqtai nazaridan kompleks tahlil qilish, mavjud holatni baholash hamda zamonaviy shaharsozlik tamoyillari asosida ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot davomida masjidlarning hududiy joylashuvi, tashrif buyuruvchilar oqimining xususiyatlari, transport vositalarining harakatlanish intensivligi va avtoturargohlar sig‘imi o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘rganildi. Olingan natijalar kelgusida masjidlarni loyihalash va rekonstruksiya qilish jarayonlarida transport infratuzilmasini takomillashtirish, yer resurslaridan oqilona foydalanish hamda shahar muhitining funksional samaradorligini oshirishga xizmat qilishi kutilmoqda [1-3].

Metodologiya. Mazkur tadqiqot Toshkent shahridagi masjidlar arxitekturasida avtoturargohlar yetishmasligi muammosini kompleks baholashga qaratilgan bo‘lib, unda sifat va miqdoriy tadqiqot usullarining uyg‘unlashgan yondashuvi qo‘llanildi. Tadqiqotning metodologik asosini shaharsozlik, me’morchilik, transport muhandisligi va urbanistika yo‘nalishlarida qo‘llaniladigan ilmiy tadqiqot usullari tashkil etdi. Muammoni har tomonlama yoritish maqsadida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, me’yoriy hujjatlarni o‘rganish, kuzatuv, qiyosiy tahlil, statistik baholash hamda grafik tahlil usullaridan foydalanildi.

Birinchi bosqichda mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, shaharsozlik bo‘yicha me’yoriy hujjatlar, transport infratuzilmasiga oid ilmiy maqolalar hamda diniy inshootlarni loyihalash bo‘yicha mavjud tavsiyalar tizimli ravishda o‘rganildi. Ushbu bosqich tadqiqotning nazariy asoslarini shakllantirish, avtoturargohlarni rejalashtirish tamoyillarini aniqlash va xalqaro tajribalarni tahlil qilish imkonini berdi.

Ikkinchi bosqichda Toshkent shahridagi turli hududlarda joylashgan masjidlarning hududiy-rejaviy tuzilishi kuzatildi. Tadqiqot doirasida masjidlarning kirish-chiqish yo‘llari, mavjud avtoturargohlarning joylashuvi, avtomobillar sig‘imi, piyodalar harakati, jamoat transporti bekatlariga yaqinligi hamda transport oqimining intensivligi baholandi. Kuzatuv ishlari odatiy kunlar bilan bir qatorda juma namozi vaqtida ham amalga oshirildi, chunki aynan ushbu davrda transport yuklamasi maksimal darajaga yetadi.

Uchinchi bosqichda qiyosiy tahlil usuli qo‘llanilib, Toshkentdagi mavjud holat Turkiya, Malayziya, Birlashgan Arab Amirliklari va boshqa mamlakatlardagi zamonaviy masjidlar transport infratuzilmasi bilan solishtirildi. Bunda yerosti avtoturargohlari, ko‘p qavatli parking tizimlari, avtomatlashtirilgan boshqaruv texnologiyalari va piyodalar xavfsizligini ta’minlovchi me’moriy yechimlarning samaradorligi baholandi.

Miqdoriy tahlil doirasida mavjud avtoturargohlarning sig‘imi bilan ibodat qiluvchilar oqimi o‘rtasidagi nisbat tahlil qilindi. Statistik ma’lumotlar asosida transport yuklamasining o‘zgarishi, avtoturargohlar bandlik darajasi va ko‘chalarda yuzaga keladigan tirbandlik ko‘rsatkichlari umumlashtirildi. Natijalar jadval va grafiklar yordamida tizimlashtirilib, muammoning asosiy tendensiyalari aniqlandi [4].

Shuningdek, tizimli tahlil usuli orqali masjid, transport infratuzilmasi, piyodalar harakati va shahar yo‘l tarmog‘i yagona funksional tizim sifatida ko‘rib chiqildi. Ushbu yondashuv avtoturargohlar yetishmasligining nafaqat masjid faoliyatiga, balki atrofdagi transport tizimi, ekologik holat va shahar muhitiga ko‘rsatadigan ta’sirini baholash imkonini berdi.

Tadqiqot yakunida olingan natijalar asosida ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqildi. Tavsiyalar masjidlarni yangi loyihalash, mavjudlarini rekonstruksiya qilish hamda transport infratuzilmasini rivojlantirish jarayonlarida qo‘llanishi mumkin

bo‘lgan me’moriy va muhandislik yechimlarini o‘z ichiga oladi. Jumladan, yerosti va ko‘p qavatli avtoturargohlarni tashkil etish, aqlli parking boshqaruv tizimlarini joriy etish, jamoat transporti bilan integratsiyani kuchaytirish va piyodalar xavfsizligini oshirish bo‘yicha takliflar shakllantirildi. Mazkur metodologiya tadqiqot natijalarining ishonchliligi, takrorlanuvchanligi va amaliy ahamiyatini ta’minlashga xizmat qiladi [5].

Toshkent shahridagi masjidlar hududida avtoturargoh infratuzilmasining baholash ko‘rsatkichlari

1-jadval

Baholash mezoni	Mavjud holat	Muammo darajasi	Tavsiya etiladigan yechim
Avtoturargoh sig‘imi	Talabga nisbatan yetarli emas	Yuqori	Yerosti yoki ko‘p qavatli avtoturargohlar qurish
Juma namozi vaqtida transport yuklamasi	Juda yuqori	Yuqori	Transport oqimini vaqtinchalik boshqarish va qo‘shimcha parking tashkil etish
Piyodalar harakati xavfsizligi	Qisman ta'minlangan	O‘rta	Alohida piyodalar yo‘laklari va xavfsizlik belgilari o‘rnatish
Kirish va chiqish yo‘llari	Ayrim hududlarda tor	O‘rta	Kirish-chiqish yo‘laklarini kengaytirish va harakatni optimallashtirish
Jamoat transportiga integratsiya	Yetarli darajada emas	O‘rta	Avtobus bekatlari va piyoda yo‘laklarini masjidlarga yaqinlashtirish
Aqlli parking texnologiyalari	Mavjud emas	Yuqori	Raqamli parking boshqaruv tizimlarini joriy etish
Nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun qulaylik	Cheklangan	O‘rta	Maxsus avtoturargoh joylari va panduslar tashkil etish
Ekologik ta'sir	Tirbandlik sababli salbiy	O‘rta	Yashil hududlarni saqlash va elektromobillar uchun parking joylarini yaratish

Jadval natijalari Toshkent shahridagi masjidlar hududida transport infratuzilmasining mavjud holatini kompleks baholash imkonini beradi. Tahlildan ko‘rinadiki, eng dolzarb muammo avtoturargoh sig‘imining mavjud ehtiyojga mos

kelmasligidir. Ayniqsa, juma namozlari va diniy bayramlar vaqtida avtomobillar sonining keskin ortishi natijasida mavjud parking maydonlari to‘liq band bo‘lib, transport vositalari yo‘l chetlarida va piyodalar yo‘laklarida tartibsiz to‘xtatilmoqda. Bu holat transport oqimining sekinlashishiga, tirbandliklarning kuchayishiga hamda piyodalar xavfsizligining pasayishiga olib kelmoqda.

Jadvaldan yana shuni kuzatish mumkinki, aksariyat masjidlarda aqlli parking texnologiyalari va raqamli boshqaruv tizimlari joriy etilmagan. Zamonaviy urbanistika tajribasi shuni ko‘rsatadiki, avtomatlashtirilgan parking tizimlari mavjud joylardan samarali foydalanish, transport vositalarini tezkor yo‘naltirish hamda tirbandliklarni kamaytirishda muhim ahamiyatga ega.

Kirish va chiqish yo‘llarining ayrim hududlarda torligi transport oqimini samarali tashkil etishga to‘sqinlik qilmoqda. Shu sababli transport va piyodalar harakatini funksional jihatdan ajratish, kirish-chiqish yo‘laklarini optimallashtirish hamda jamoat transporti bilan integratsiyani kuchaytirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Shuningdek, nogironligi bo‘lgan fuqarolar uchun maxsus avtoturargoh joylari va universal dizayn elementlarining yetarli darajada tashkil etilmagani ham kuzatildi. Kelgusida yangi masjidlarni loyihalash hamda mavjudlarini rekonstruksiya qilish jarayonida universal dizayn tamoyillariga qat'iy rioya etish zarur.

Umuman olganda, jadval natijalari Toshkent shahridagi masjidlar hududida transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, avtoturargohlar sig‘imini oshirish, aqlli parking texnologiyalarini joriy etish va jamoat transporti bilan integratsiyani kuchaytirish shahar transport tizimining samaradorligini oshirish hamda ibodat qiluvchilar uchun qulay va xavfsiz muhit yaratishda muhim omil ekanligini ko‘rsatadi.

Natijalar va Muhokama.

Tadqiqot davomida Toshkent shahridagi turli hududlarda joylashgan masjidlarning me'moriy-rejaviy tuzilishi, transport oqimlari va mavjud avtoturargoh infratuzilmasi o‘rganildi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, aksariyat masjidlar dastlabki loyihalash bosqichida avtotransport vositalarining bugungi kundagi soni va transport yuklamasi hisobga olinmagan sharoitda qurilgan. Natijada ibodat qiluvchilar sonining ortishi bilan mavjud avtoturargohlar sig‘imi talabni qondira olmay qolmoqda. Ayniqsa, juma namozi, Ramazon va Qurbon hayiti namozlari vaqtida masjidlar atrofidagi avtomobil oqimi odatiy kunlarga nisbatan bir necha baravar ortishi kuzatiladi.

O‘rganilgan masjidlarning aksariyatida avtoturargohlar binoning yon yoki orqa qismida joylashgan bo‘lib, ularning sig‘imi tashrif buyuruvchilar ehtiyojiga mos kelmaydi. Natijada avtomobillar ko‘chalarning qatnov qismida, piyodalar yo‘laklarida yoki yaqin hududlardagi turar joylar oldida tartibsiz ravishda qoldiriladi. Bunday holat transport harakatining sekinlashishiga, tirbandliklarning yuzaga kelishiga hamda piyodalar xavfsizligining pasayishiga sabab bo‘lmoqda. Favqulodda vaziyatlarda tez

yordam, yong‘in xavfsizligi yoki boshqa maxsus xizmat transport vositalarining harakatlanishi ham murakkablashishi mumkin.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, muammo faqat avtoturargoh maydonining yetishmasligi bilan cheklanmaydi. Masjid hududiga kirish va chiqish yo‘llarining torligi, avtomobillar oqimini boshqaruvchi yo‘l belgilari va harakatni tartibga soluvchi elementlarning yetarli emasligi, piyodalar va transport vositalari harakatining kesishishi ham transport tizimining samaradorligini pasaytiruvchi omillar hisoblanadi. Ayrim masjidlarda avtomobillar oqimini boshqarish uchun vaqtinchalik choralar qo‘llanilayotgan bo‘lsa-da, ular uzoq muddatli yechim sifatida yetarli samara bermaydi.

Xorijiy tajriba bilan qiyosiy tahlil natijalari zamonaviy masjidlar loyihalarida transport infratuzilmasiga alohida e'tibor qaratilayotganini ko‘rsatadi. Xususan, yerosti avtoturargohlari, ko‘p qavatli parking majmualari, avtomatlashtirilgan parking tizimlari va transport oqimini real vaqt rejimida boshqarish texnologiyalari keng qo‘llanilmoqda. Bunday yondashuvlar ibodat qiluvchilar uchun qulaylik yaratish bilan birga shahar ko‘chalaridagi transport yuklamasini sezilarli darajada kamaytiradi. Toshkent sharoitida ham yangi qurilayotgan masjidlarda ushbu tajribalarni bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiq hisoblanadi [6].

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, masjidlarni loyihalashda transport muhandisligi va me'morchilikning integratsiyalashgan yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Avtoturargohlarni bino loyihasining ajralmas elementi sifatida ko‘rib chiqish, avtomobillar va piyodalar harakat yo‘nalishlarini alohida tashkil etish, imkon qadar yerosti yoki ko‘p qavatli avtoturargohlardan foydalanish yer maydonidan samarali foydalanish imkonini beradi. Shu bilan birga, jamoat transporti bekatlarini masjidlarga yaqin joylashtirish va velosiped hamda piyodalar infratuzilmasini rivojlantirish shaxsiy avtomobillarga bo‘lgan ehtiyojni kamaytirishga xizmat qiladi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, avtoturargohlar yetishmasligi nafaqat transport muammosini, balki shahar ekologiyasi va ijtimoiy muhitga ham ta'sir ko‘rsatadi. Transport vositalarining uzoq vaqt tirbandlikda turishi atmosferaga chiqariladigan zararli gazlar miqdorini oshiradi, shovqin darajasini kuchaytiradi hamda atrofdagi aholi uchun noqulaylik tug‘diradi. Bundan tashqari, noqonuniy to‘xtash holatlari yashil hududlarning shikastlanishiga va shahar landshaftining estetik ko‘rinishiga salbiy ta'sir qiladi.

Mazkur tadqiqot natijalari Toshkent shahridagi masjidlar arxitekturasida transport infratuzilmasini takomillashtirish zarurligini tasdiqlaydi. Yangi masjidlarni loyihalashda avtomobillar oqimining istiqboldagi o‘sishini hisobga olish, mavjud masjidlarda esa rekonstruksiya jarayonida qo‘shimcha avtoturargohlar yaratish, aqlli parking boshqaruv tizimlarini joriy etish va raqamli navigatsiya vositalaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, mahalliy hokimiyat organlari,

transport mutaxassislari va me'morlarning hamkorligi asosida kompleks transport rejalashtirish tizimini shakllantirish kelgusida ushbu muammoning samarali yechimiga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, avtoturargoh infratuzilmasini zamonaviy talablar asosida rivojlantirish nafaqat masjidlar faoliyatining samaradorligini, balki butun shahar transport tizimining barqarorligi, xavfsizligi va ekologik holatini yaxshilashda ham muhim omil hisoblanadi [7].

Xulosa. Mazkur tadqiqot Toshkent shahridagi masjidlar arxitekturasida avtoturargohlar yetishmasligi masalasi nafaqat me'moriy-rejaviy, balki transport muhandisligi, shaharsozlik va barqaror urbanistik rivojlanish bilan uzviy bog‘liq muammo ekanligini ko‘rsatdi. O‘tkazilgan tahlillar natijasida mavjud masjidlarning aksariyati zamonaviy avtomobillashuv darajasi va transport oqimining ortib borayotgan hajmini hisobga olmagan holda loyihalashtirilgani sababli, ayniqsa juma namozlari, Ramazon va Qurbon hayiti kabi ommaviy diniy tadbirlar vaqtida avtoturargoh sig‘imi talabni to‘liq qondirmasligi aniqlandi. Bu holat transport tirbandliklarining yuzaga kelishi, piyodalar xavfsizligining pasayishi, favqulodda xizmatlar harakatining cheklanishi hamda shahar ekologik muhitiga salbiy ta'sir ko‘rsatmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, masjidlarni loyihalash va rekonstruksiya qilish jarayonlarida transport infratuzilmasini bino me'morchiligining ajralmas tarkibiy qismi sifatida ko‘rib chiqish zarur. Xususan, yerosti va ko‘p qavatli avtoturargohlarni barpo etish, mavjud hududlardan samarali foydalanish, kirish va chiqish yo‘laklarini optimallashtirish, piyodalar hamda transport oqimlarini funksional jihatdan ajratish transport tizimining samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Shu bilan birga, aqlli parking tizimlari, raqamli navigatsiya vositalari va transport oqimini real vaqt rejimida boshqarish texnologiyalarini joriy etish zamonaviy shaharsozlik talablari nuqtai nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi.

Xorijiy tajriba tahlili shuni tasdiqladiki, diniy inshootlarni rejalashtirishda transport infratuzilmasini kompleks yondashuv asosida rivojlantirish nafaqat ibodat qiluvchilar uchun qulay sharoit yaratadi, balki shahar yo‘l tarmog‘ining o‘tkazuvchanligini oshirish, atmosferaga chiqariladigan zararli gazlar miqdorini kamaytirish va ekologik barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qiladi. Mazkur tajribalarni Toshkent shahri sharoitiga moslashtirish va mahalliy me'yoriy hujjatlar asosida qo‘llash masjidlar hududini yanada funksional va xavfsiz tashkil etishga imkon beradi.

Kelgusida yangi qurilayotgan masjidlar uchun avtoturargoh sig‘imini prognoz transport yuklamasi asosida hisoblash, mavjud masjidlarni bosqichma-bosqich rekonstruksiya qilish, jamoat transporti bilan integratsiyani kuchaytirish hamda transportni boshqarishning raqamli texnologiyalaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, shaharsozlik organlari, me'morlar, transport

muhandislari va mahalliy davlat boshqaruvi organlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish ushbu muammoning kompleks va uzoq muddatli yechimini ta'minlaydi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari Toshkent shahridagi masjidlar arxitekturasini zamonaviy urbanistik va transport talablari asosida takomillashtirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Ishlab chiqilgan tavsiyalar diniy inshootlarni loyihalash amaliyotini takomillashtirish, shahar transport infratuzilmasining samaradorligini oshirish va barqaror shahar rivojlanishini ta'minlash bo‘yicha kelgusidagi ilmiy tadqiqotlar hamda amaliy loyihalar uchun metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar.

1. United Nations. (2017). *New Urban Agenda*. United Nations.
2. UN-Habitat. (2020). *World Cities Report 2020: The Value of Sustainable Urbanization*. Nairobi, Kenya: UN-Habitat.
3. Ministry of Construction of the Republic of Uzbekistan. (2024). *Urban Planning Code of the Republic of Uzbekistan*. Tashkent, Uzbekistan.
4. Mohamad Tajuddin Haji Mohamad Rasdi. (1998). *The Mosque as a Community Development Centre: Programme and Architectural Design Guidelines for Contemporary Muslim Societies*. Johor Bahru: Penerbit UTM.
5. Mohamad Tajuddin Haji Mohamad Rasdi, & Nangkula Utaberta. (2010). *The design of mosques as community development centers from the perspective of the Sunna and Wright’s organic architecture*. Journal of Islamic Architecture, **1**(1), 1–7.
6. American Planning Association. (2016). *Planning Advisory Service Report 581: Shared Parking*. Chicago, IL: American Planning Association.
7. Donald C. Shoup. (2018). *Parking and the City*. New York, NY: Routledge.